

ביאורים

אדם יכול להתגאות בעבודה יפה שעשה, הוא לא יכול להתגאות בעבודה שחברו עשה. הטיבה לכך פשוטה - זה משום שרק במשהו שמיחוס לאדם ושייך לו הוא יכול להתגאות, ואילו במעשה ידיו של מישהו אחר אין לו מה להתגאות כלל. חשוב להפנים את הנקודה הזו, שאין לנו מה להתגאות כלל. לא בחכמה שלנו, לא בגבורה גופנית או בשאר הכישרונות, ואפילו לא במידות טובות שיש בנו. קל מאוד לייחס לעצמנו את התכונות הטובות שיש בנו, אבל האמת היא שהן מגיעות, קודם כול, מאפיקים אחרים, כמו למשל מההורים וכמובן מהקב"ה.

לכן על כל תכונה טובה שיש בנו עלינו להודות בראש ובראשונה לקב"ה. ההודיה היא בפה, אבל גם במעשים. עלינו להשתמש בכישרונות שהקב"ה נתן לנו לדברים טובים ובאופן הטוב ביותר, לפתח אותם ולהתאמץ להגדילם. וזו היא הענווה האמיתית - האדם מכיר בערך עצמו, יודע מהן התכונות החזקות שנטע בו הקב"ה ומשתמש בהן לטובה.

הרחבות

• קרבן הענווה

מי שדעתו שפלה עליו... פאלו הקריב פל הקרבנות פלם. דברי חז"ל הללו מתקשרים לדברי הרמב"ן בהסבר טעמו של קרבן חטאת: "כדי שיחשוב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלוקיו בגופו ובנפשו, וראוי לו שישפך דמו וישרף גופו לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה וכופר הקרבן הזה שיהא דמו תחת דמו, נפש תחת נפש" [פירוש הרמב"ן], ויקרא א, ט].

הכנעת הנטיות החומריות, מודגשת בדברי המאירי בהקשר של דברי חז"ל הללו: "לעולם יהא אדם מכניע את יצרו תמיד ומעלה חטאיו על לבו ויהא בטוח שתשובתו מתקבלת בכך שאף סוף כונת הקרבן לא היתה אלא להכנעת הלב ולוידוי החטאים והוא שאמר כל הזובח את יצרו ומתודה מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב קרבן וכן אמרו... וכל מי שמשפיל את עצמו ומכניע את יצרו מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב כל הקרבנות" [בית הבחירה, סנהדרין מג:].

ואמרו זכרונם לברכה (סוטה ה ע"ב), "כפמה גדולים נמוכי הרוח, שבזמן שביית-המקדש קנים, אדם מקריב עולה - שכר עולה בידו, מנחה - שכר מנחה בידו, אכל מי שדעתו שפלה עליו, מעלה עליו הכתוב פאלו הקריב כל הקרבנות כלם, שנאמר (תהלים נא, ט), 'זבחי אלהים רוח נשברה'". הרי זה שבח של נמוכי הרוח, שהם ענוים בלבם ומחשבתם, וכן אמרו עוד (חולין פט ע"א), "לא מרבכם מכל העמים" (דברים יז, ט) - "אמר להם הקדוש-ברוך-הוא, בני, אני חושק בכם, שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדלה אתם ממצעטין עצמכם לפני, נתתי גדלה לאברהם, אמר (בראשית יח, כז), 'ואנכי עפר ואפר'. נתתי גדלה למשה ואהרן, אמרו (שמות יז, ט), 'ונחנו מה'. נתתי גדלה לדוד, אמר (תהלים כב, ז), 'ואנכי תולעת ולא איש'".

כל זה ממה שאין הלב הישר מניח עצמו להתפתות משום מעלה אשר יבואהו, בידעו באמת שכבר לא מפני זה יוצא מידי שפלותו, מצד החסרונות האחרות שאי אפשר שלא יהיו בו, ועוד, שאפלו באותם המצוות עצמם שהשיג, לא הגיע ודאי לתכלית האחרון. ועוד, אפלו לא יהיה בו חסרון אחר, אלא היותו בשר-ודם ילוד אשה, די לו זה והותר לפחיתות וגריעות, עד שלא יאות לו ההנשא כלל. כי הרי כל מעלה שהוא משיג אינו אלא חסד אל עליו, שרוצה לחן אותו, עם היותו מצד טבעו וחקריותו שפל ונגזף עד מאד, על כן אין לו אלא להודות למי שחננו, ולקנע תמיד יותר.

הא למה זה דומה? לעני ואביון שמקבל מתנה בחסד, שאי אפשר לו שלא יבוש, כי כל מה שיירבה החסד שיקבל, כך ירבה הבשת שיבוש, כן הדבר הזה, בכל אדם שעניו פקוחות לראות את עצמו בהיותו משיג מעלות טובות מאת השם יתברך, וכענין שאמר דוד הפולך (תהלים קטז, יב), 'מה אשיב לה' כל תגמולהי עלי'".

וכבר ראינו חסידים גדולים שנענשו על שהחזיקו טובה לעצמם עם כל חסידותם. נחמיה בן חכליה, אמרו זכרונם לברכה (סנהדרין צג ע"ב), "מפני מה לא נקרא ספרו על שמו? מפני שהחזיק טובה לעצמו", וכן חזקיה אמר (ישעיה לח, יז), 'הנה לשלום מר לי מר', לפי שענהו הקדוש-ברוך-הוא (שם לו, לה), 'וגנתי על העיר הזאת להשיעה למעני ולמען דוד עבדי', וכמאמרם זכרונם לברכה (ברכות י ע"א), 'כל התולה בזכות עצמו, תולין לו בזכות אחרים'. הרי לך שאין לאדם אפלו להחזיק טובה לעצמו על טובותיו וכל-שכן שלא יתנשא ויגבה בהם.

ואמנם כל זה הוא ממה שראוי להשיב אל לבו מי שיהיה כאברהם, כמשה, כאהרן, כדוד ושאר החסידים שזכרנו, אבל אנחנו, יתומי-יתומים, אין אנו צריכים לכל זה, כי כבר יש ויש אתנו חסרונות רבות שאין צריך עיון גדול לראות פחיתותנו, וכל חכמתנו כאין נחשבת, כי היותר חכם גדול שבינינו אינו כי אם מן תלמידי התלמידים אשר בדורות הראשונים. וזה מה שראוי שנבין ונדע באמת, ולא יזוח עלינו לבנו חנם, אלא נכיר שדעתנו קלה ושכלנו חלש עד מאד, הסכלות רב בנו והטעות גוברת, ואשר נדע אותו אינו אלא מעט מן המעט, אם כן ודאי שאין ראוי לנו ההנשא כלל, אלא הבשת והשפלות. וזה פשוט.

מאמרי חז"ל על מעלת הענווה

טעמים שכלים לענווה

עונשם של חסידים שהחזיקו טובה לעצמם

חובה יתירה של ענווה לאחר ירידת הדורות